

Universitätsbibliothek Wuppertal

De Theophrasti virtutibus dicendi

Stroux, Johannes

Lipsiae, 1912

Vorwort

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-4889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-4889)

PROOEMIUM.

Artis rhetoricae historiam si quis per saecula persequi studet, nihil habet antiquius, quam ut magnum temporum intervallum, quod inter Aristotelem et Rhetorica ad Herennium data intermissum nullum suae doctrinae testem praebuit, recte intellegat. Ut enim vera ars oratoria una cum populi de summa rerum arbitrio exspiravit, ita τέχνη, ut graece dicam, eiusque praecepta in dies magis tractabantur eoque acrius et diligentius, quo minus industriae in acie forensi consumebatur.

Atque duo viri videntur plurimum praeter ceteros dicendi magistros illius aetatis valuisse reliquisque omnibus libros suos quasi 'pratum' praebuisse, unde flores in calathos suos decerperent et praecepta exciperent: Hermagoram dico πραγματικοῦ τόπου magistrum, λεκτικοῦ vero Theophrastum. Ille ῥητορικώτερος, φιλοσοφώτερος hic. Partes tamen, quas in arte praecipienda egerunt, vicissim videntur commutatae esse. Hermagoras totus fere in rebus versabatur, quarum inventionem et ordinem nova ratione ita docere studuit, ut philosophorum doctrinam nimis ad illa tempora a rhetoribus neglectam consereret cum praeceptis vere rhetoricis.¹⁾ At Theophrastus, qui philosophiam profitebatur, verbis maxime operam dedit, quam partem disciplinae rhetoricae magister eius Aristoteles invitus fere et necessitate coactus ad institutionem suam admisit. Δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε τὰλλα ἔξω τοῦ ἀποδείξει περιεργά ἐστιν (Arist. Rhet. III 1 p. 1404a5), neque verborum ornamenta oratoribus usui esse putat, nisi διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. Qua ex sententia factum est, ut eius commentarius περὶ λέξεως neque universa ratione neque praeceptorum ordine ad veram et dilucidam eius partis praeceptionem sufficeret, quamvis egregie singula quaedam explicarentur. Theophrastus igitur λέξεως praecepta accurate pertractavit, initia a magistro suo instructa peregit, manca sup-

1) Fundamenta tamen manebant rhetorica, rhetor voluit esse et appellari Hermagoras. „Die einzige Rhetorik, welche sich aus dem Boden der Philosophie heraus entwickelte, war die des Hermagoras, und die wollte doch nichts anderes sein als Rhetorik.“ (Thiele: Hermagoras p. 171).

plevit, varia et dispersa ordine et consilio disposuit, omnem denique elocutionem sub certam rationem redegit, ne discipulos dicendi studiosos in hac ipsa artis parte a philosophorum schola dimitteret, quae prae ceteris necessaria videretur oratori. „Quem hoc uno excellere, id est oratione, cetera in eo latere indicat nomen ipsum; non enim inventor aut compositor aut actor —¹⁾ haec complexus est omnia — sed et Graece ab eloquendo *ὀήτωρ* et Latine eloquens dictus est; ceterarum enim rerum, quae sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat, dicendi autem, id est eloquendi, maxima vis soli huic conceditur.“ (Cic. Or. 61). Sed ne sapientiae quoque studiosos ad *κατασκευὴν* oratoriam vocaret, philosophorum dicendi rationem a genere rhetorico apertis verbis separavit. Sicut Aristoteles verborum curam *πρὸς τὸν ἀκροατὴν* dixit esse (p. 1404a11), hac ratione Theophrastus orationem in duas partes divisit: *Διτῆς οὔσης τῆς τοῦ λόγου σχέσεως, καθὼ διώρισεν ὁ φιλόσοφος Θεόφραστος, τῆς τε πρὸς τοὺς ἀκροαμένους, οἷς καὶ σημαίνει τι, καὶ τῆς πρὸς τὰ πράγματα, ὑπὲρ ὧν ὁ λέγων πείσαι προτίθεται τοὺς ἀκροαμένους, περὶ μὲν τὴν σχέσιν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς καταγίνονται ποιητικὴ καὶ ῥητορικὴ τῆς δὲ γε πρὸς τὰ πράγματα τοῦ λόγου σχέσεως ὁ φιλόσοφος προηγουμένως ἐπιμελήσεται τό τε ψεῦδος διελέγχων καὶ τὸ ἀληθὲς ἀποδεικνύς* (Ammonius in Aristot. *περὶ ἔρμην.* vol. IV, 5 p. 65 Busse, Schmidt fragm. XXIV Mayer p. 14). Artis praeceptis oratoribus tantum opus est, philosophi elocutionem accuratam, sed vacuam ornamentis ex rebus ipsis adipiscuntur. Nam „loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt quam incitare, et²⁾ de rebus placatis ac minime turbulentis docendi causa, non capiendi loquuntur . . . ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere“ (Cic. Or. 63).

Neque dubium est, quin eo consilio Theophrastus philosophorum sermonem ab oratorum dictione removerit, ut illos, qui prudentiae compotes nullis praeceptis egerent, ab opere suo longe dimitteret et omnem disputationem *περὶ λέξεως* in oratoria collocaret elocutione. Ut Hermagoras, qui *λέξιν* fere neglexit, speciem philosophiae assequitur, ita Theophrastus dum singula *λέξεως* praecepta explicat, in ipsis versatur artis rhetoricae penetralibus. Unde laus illa Ciceronis orta est: „Peripatetici

1) Hoc loco Madvig addidit 'qui', eandem vocem post 'sed' Heerdegen. Quia 'dictus est' etiam ad priora nomina pertinere debet, Madvigio assentior in re, de voce non constat. Non solum de relativo pronomine, sed etiam de concessiva compositione (velut 'etsi') cogitare licet.

2) 'et de' scripsit Heerdegen. Sed codex L, quo nititur haec pars, exhibet 'fide', id est 'si de', quae lectio mihi vera videtur esse.

autem etiam haec ipsa, quae propria oratorum putas esse adiumenta atque ornamenta dicendi, a se peti vincerent oportere, ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de istis rebus, quam omnis dicendi magistros scripsisse ostenderent" (Cic. De Or. I 43). Nihil mirum est tale opus apud posteros maxima auctoritate usum esse eiusque praecepta fluxisse in recentiorum saeculorum scripta rhetorica, quae ad nos pervenerunt. Nobis autem quaestio occurrit, quam ratione inter vetera Theophrastea et recentiora distingui possit. Nam eo rarius nomen auctoris affertur, quo magis eius praecepta in communem usum omnium, qui *περὶ λέξεως* disserebant, rhetorum adsumpta sunt. Apparet igitur ex certis fragmentis nobis quam accuratissime fieri possit, cognoscendum esse, quae fuerit praeciendae elocutionis indoles Theophrastea atque ratio omnis, ut oculos quasi coloribus eius adsuescamus, priusquam in vastis recentiorum campis flores, quos Eresius consevit, quaerere et in nova sarta colligere conemur.

Hoc igitur propositum mihi est demonstrare, quae Theophrasti fuerit ratio *λέξεως*. Quod non ita persequar, ut in uno eius opere et in frustulis huc, illuc vertendis morer. De Theophrasti virtutibus dicendi libellum meum inscripsi, quia virtutum historiam expositurus sum. Fateor autem tantopere me disquisitioni, quae in illis dicendi virtutibus posita est, confidere, ut sperem, quicumque eas per tempora et per rhetorum scripta mecum persecuti erunt, omnes sua sponte idem iudicium de Theophrasti ratione *λέξεως* laturos esse atque me ipsum. Id enim argumentum, quod ex historiae cognitione ultro evadat, maiore persuadendi vi praeditum puto esse, quam verba quaedam cuiuslibet grammatici, quae interpretationis artificibus ad testimonium accomodantur et, si accurate inquirimus, saepe rem in dubio relinquunt. Accedit, quod nostra magis interest ipsam historiam artis rhetoricae intellegere et videre, quae sit cuiusque doctrinae origo et natura, quibus de causis et qua ratione mutata sit, quae in scripta pervenerit, quam multorum et clarorum auctorum nominibus speciem scientiae usurpare. Itaque satis habere potui de virtutibus dicendi componere argumentum, Theophrasti vero nomini parcere, nisi alterum cum altero tantum cohaerere vidissem, quantum arborem cum terra, in quam radices suas demittit. Plantam diruit, qui evellit, virtutes non intellegit, qui earum auctorem neglegit. Licet Theophrastus 'virtutes' non invenerit, tamen iis principatum in praecienda elocutione non solum ipse in sua arte concessit, sed opera sua etiam effecit, ut apud posteros quoque eundem locum obtinerent. Quae cum ita sint, is, qui de virtutibus dicit, de Theophrasto dicat necesse est. Bipertita ergo erit disputatio, in quam duae quaestiones con-

veniant, cuius ne rationem ordinis desideres, mihi pauca de dispositione libelli dicenda sunt.

Ut oratoriae inventionis est statum causae primum constituere, ita ego quoque primo capite sententias diversas virorum doctorum, qui de Theophrasti doctrina λέξεως scripserunt, afferam, ut eorum ex κατάφασι et ἀπόφασι cognoscatur, quid omnino in controversia sit. Altero capite Theophrasti rationem virtutum accuratius tractabimus. Etsi enim inter omnes constat virtutes quasdam elocutionis ab eo esse statutas, tamen de numero et de indole eius doctrinae magna dissensio est. De Theophrasto autem certiozem te factum esse volo, priusquam ad historiam virtutum aggrediamur. Sic igitur instructus ad Aristotelem tertio capite quasi redibimus, progrediemur vero usque ad Stoicos. Nam ad Romanorum memoriam non transibimus, nisi comparatis antea virtutibus narrationis. Quae propter affinitatem dignae sunt, quae audiantur; cum enim similes sint elocutionis virtutibus, harum cognitionem adiuvant. Tamen multo magis, quam solet fieri, alteras ab alteris distinguendas esse apparebit (Cap. IV). Deinde Romani rhetores suam de virtutibus dicendi sententiam proferent (Cap. V). Accedit sextum caput, quo virtutum usum in scriptis rhetoricis ad imitationem compositis persequemur. His sex capitibus absolutis quoniam virtutum ratio ipsa per se satis tibi nota erit, iam erit quaerendum, quae ratio inter virtutes et genera dicendi intercedat. Cui quaestioni cum capite septimo responderimus, insequenti capite eos audiemus, qui falso contaminandi studio impulsivi virtutes cum generibus confundere voluerunt.